

Onderzoeksprogramma Veilige Diervoeders in de Keten

Project “Gegarandeerd GGO vrije ketens” (projectnr.: 72.069.01)

Verslag van de Workshop GGO-vrije diervoeders

22 september 2005

Horapark, Ede

Expertisegroep GGO-vrije ketens van Wageningen UR

Contactpersoon Expertisegroep

Ir. Esther J. Kok

RIKILT – Instituut voor Voedselveiligheid

Postbus 230

6700 AE Wageningen

Tel: 0317 475417

Fax: 0317 417717

Email: esther.kok@wur.nl

Internet www.rikilt.wur.nl

December 2005

Het project “GGO-vrije diervoeders” is onderdeel van het onderzoeksprogramma Veilige Diervoeders in de Keten. Dit programma wordt gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

INHOUDSOPGAVE	blz
1 INLEIDING	3
2 PRESENTATIES	4
3 STELLINGEN EN ALGEMENE DISCUSSIE	4
4 OPVALLENDE PUNTEN EN VERVOLGONDERZOEK	8
5 CONCLUSIES	9
BIJLAGEN	
I LIJST VAN AANWEZIGEN	
II PROGRAMMA	
III PRESENTATIES	

1 INLEIDING

Genetisch gemodificeerde organismen (GGO's) worden in toenemende mate gebruikt in de voeder- en voedselproductie. Binnen de huidige Europese wettelijke kaders is bepaald dat de grens voor etikettering voor *toegelaten* GGO-variëteiten 0.9% bedraagt. De aanwezigheid van *niet-toegelaten* GGO-variëteiten in voedselproducten is niet toegestaan. GGO-grondstoffen moeten verder volledig traceerbaar zijn in de keten. De implementatie van deze regels heeft consequenties voor de mogelijkheden om GGO-vrije diervoederketens op te zetten. Cruciaal is hierbij wat de criteria voor GGO-vrije ketens zouden moeten zijn en welke knelpunten daarbij te identificeren zijn.

Het project GGO-vrije diervoederketens, dat deel uitmaakt van het onderzoeksprogramma 'Veilige Diervoeders in de Keten' van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, heeft als doel deze onderwerpen verder uit te diepen. In het project participeren diverse instituten van Wageningen UR en betrokken partijen uit bedrijfsleven en NGO's.

Het project richt zich op het in kaart brengen van kritieke punten voor vermenging in enkele maïs- en aardappelketens. Daarnaast wordt geïnventariseerd welke GGO's op de middellange termijn mogelijk op de Europese markt zullen komen, en wat de consequenties hiervan voor GGO-vrije productie van diervoeders binnen de EU en vooral voor Nederland zullen zijn. Belangrijk doel van het project is het verkrijgen van meer inzicht in de knelpunten die door de belangrijkste spelers in de veevoederproductieketen worden ervaren bij het opzetten van GGO-vrije ketens.

In dat kader is op 22 september 2005 een workshop georganiseerd bij de Directie Kennis van het ministerie van LNV, in het Horapark in Ede. Het doel van de middag was het verkrijgen van meer inzicht in knelpunten bij het opzetten van GGO-vrije veevoederproductieketen. Tijdens de workshop is hierover van gedachten gewisseld met vertegenwoordigers van de diverse betrokkenen in de veevoederproductiesector: het beleid, producenten, consumenten, NGO's en het onderzoek. In bijlage I is de lijst met aanwezigen opgenomen, bijlage II bevat het programma van de middag.

In dit verslag staan de belangrijkste bevindingen en conclusies van de discussies weergegeven. Naast verslaglegging in deze vorm zullen de uitkomsten van de workshop opgenomen worden in de eindrapportage van het project voor het ministerie van LNV.

2 PRESENTATIES

Na opening door de voorzitter, Gerwin Meijer van Wageningen UR, Animal Sciences Group, hebben alle aanwezigen zich kort voorgesteld. Als introductie voor de discussie later op de middag zijn er vervolgens twee presentaties gegeven. Esther Kok (Wageningen UR, RIKILT) presenteerde eerst de opzet en (voorlopige) resultaten van het project *Uitvoerbaarheid van GGO-vrije diervoederketens*. Consumententrends en GGO-vrije diervoeders was het onderwerp van de presentatie van Marc Jansen (Centraal Bureau Levensmiddelenhandel). De presentaties zijn opgenomen in bijlage III.

3 STELLINGEN EN ALGEMENE DISCUSSIE

De discussie over de knelpunten bij het opzetten van GGO-vrije diervoederproductieketens werd gevoerd aan de hand van stellingen. De volgende personen hadden voorafgaand aan de workshop stellingen ingebracht:

- Martin Hennecken, ministerie van LNV
- Peter Bruinenberg, AVEBE
- Jeroen Reijers, Dumeco
- Maaïke Raaijmakers, Biologica
- Arnold Heuven, Reudink Biologische diervoeders
- Marc Janssen, Centraal Bureau Levensmiddelenhandel

De stellingen waren onderverdeeld in drie groepen te weten Consument, Borging en Rollen. Deze onderwerpen werden achtereenvolgens ook bediscussieerd en de voorzitter verzocht de aanwezigen te reageren op de stellingen, met daarbij in gedachten houdend de vragen:

- Wie moet initiatief tonen?
- Wat is je eigen verantwoordelijkheid/rol
- Wat is de verwachte rol van anderen?

Stellingen Consument

1. De discussie over GGO boeit de consument niet (Marc Jansen, CBL)
2. Alle dierlijke producten moeten worden gelabeld met “may contain GMO” (Marc Jansen, CBL)
3. Uiteindelijk bepaalt de afnemer/consument of GGO-vrije diervoeders mogelijk blijven (Martin Hennecken, ministerie LNV)

Arnold Reuven: Het punt van no-return is al gepasseerd, als je biologisch tenminste apart houdt (stelling 3). Er is straks geen keuze meer omdat er een bombardement komt van GGO-grondstoffen voor diervoeder.

Huib de Vriend: Consument heeft niets te kiezen, dus bepaalt de consument ook niet. De keten/retail bepaalt of er wel of geen GGO's worden gebruikt. De producten zien er niet anders uit, er is geen aanleiding voor consument om naar etiket te kijken.

Peter Bruinenberg: Bewuste consumenten weten toch waar ze moeten zijn, bij de biologische sector.

Martin Hennecken: Wat staan we eigenlijk onder keuzevrijheid; mogelijkheid om te kunnen kiezen. Maar kiest consument ook echt? Er is slechts een selecte groep die het hele label leest

Peter Bruinenberg: Als we mensen beter leren lezen kunnen mensen wél kiezen.

4. Etiketgeving van producten (vlees, zuivel, eieren) van dieren die GGO veevoer hebben gegeten waarborgt het behoud van een GGO vrije diervoederketen (Maaik Raaijmakers, Biologica)

Marc Jansen: Tweesplitsing is er nu eigenlijk ook al (verplichte etikettering) alleen consument weet het niet. Omdat er nu maar heel weinig producten in de supermarkt liggen met een GGO-label.

Frank Jorna: Stelling 4 klopt wel, maar het woord "*waarborgt*" is beetje te stellig. Buiten Europa interesseert het mensen tenslotte niet of product GGO bevat.

Maaik Raaijmakers: Maar Europa is wel belangrijke exportmarkt. Zonder etikettering verdwijnt de prikkel voor de retail om GGO-vrij te leveren.

Frank Jorna: Je kunt alleen van waarborgen spreken als er voldoende volume is.

Anke van den Hurk: In hoeverre wil consument keuzevrijheid wat betreft GGO? Er zijn wel meer technologieën en technieken die gebruikt worden waar consument niets van weet.

5. De aanwezigheid van GGO's in diervoeders is geen bedreiging voor dier- en humane gezondheid (Peter Bruinenberg).

Jeroen Scharroo: Is het veilig voor het milieu? De discussie is nog niet dood, en daarom is het wel te rechtvaardigen dat de consument hier keuzevrijheid over heeft.

Martin Hennecken: De regelgeving is ook mede voor keuzevrijheid van de consument opgesteld. Keuzevrijheid past in de discussie over discussie GGO's. Uitgangspunt is wel dat alles veilig is. EU regels vormen een compromis, waarbij de uitvoerbaarheid ook meegenomen is. De bal ligt nu ook bij ketenpartijen/producenten. Inventiviteit van ondernemers is gevraagd om scheiding ketens te waarborgen. Dus het opzetten van GGO-vrije ketens is nu taak van de keten/producenten.

Marc Jansen: Waarom heeft de EU veevoer buiten beschouwing gelaten?

Martin Hennecken: Er is onderscheid gemaakt tussen biologisch en regulier. Biologisch: er wordt geen gebruik gemaakt van GGO's. De intentie van de regelgeving is de keuzemogelijkheid voor de consument tussen GGO en niet-GGO producten.

Jeroen Scharroo: De industrie moet faciliterend zijn, luisteren naar vragen van de consument, en daarop inspringen.

Martin Hennecken: Er is sprake van fasering. We zijn nu in de beginfase, er zijn geen GGO producten in de supermarkt. Maar daar gaat verandering in komen. De vraag is of deze situatie zich handhaaft. De consument bepaalt of dit op lange termijn te handhaven is.

Maaïke Raaijmakers: Onderscheid maken tussen consument en burger. Men maakt nu dankbaar gebruik van feit dat men etiketten slecht leest. Verder heeft de EU geen slapende honden willen wakker maken. Hoeveel consumenten weten tenslotte dat er in bijna al het veevoer GGO's zitten?

Anke van den Hurk: Hoeveel mensen weten hoeveel gangbare producten in biologische sector gebruikt worden?

Esther Kok: Waar houdt de verantwoordelijkheid van LNV eigenlijk op?

Martin Hennecken: De overheid heeft een helpende rol (bijvoorbeeld stimulering biologische landbouw). Ook de overheid kan geen garanties geven. Het is moeilijk aan te geven hoe lang dit doorgaat.

Geert van Grunsven: Er zijn gescheiden werelden. Er is een wettelijke verplichting om aan te geven als er GGO in zit. Die informatie gaat mee van voederleverancier naar boer. Wat is het nut van deze informatie voor de boer?

Mirjam de Wit: Voor inspectie is GGO vrij verklaring niet werkbaar, niet voldoende.

Stellingen Borging

6. Bij de huidige etiketteringsvoorschriften rond GMO's is GMO-vrij (<0.9%) produceren van veevoerders een Russisch roulettespel (Arnold Heuven)
7. De huidige kwaliteits en borgingssystemen zijn voldoende om GGO-vrije diervoederketens te garanderen (Peter Bruinenberg)

Martin Hennecken: De discussie is ook op EU niveau nog gaande. Per ingrediëntniveau moet je het percentage bepalen. Het probleem ligt bij soortvreemde contaminatie. De EU beraadt zich daarover momenteel. Lidstaten handhaven dat nu op hun eigen manier.

Jeroen Reijers: Er is een nuance te maken bij 'onbedoeld'. Maar in een claim kun je moeilijk nuances aanbrengen. Maak je GGO-vrij onderdeel van code of practice.

Maaïke Raaijmakers: Aanbod GGO-vrije grondstoffen is nu niet gewaarborgd. Dus geventvrij produceren (biologische eis) is moeilijk.

Lianne Kersbergen: Je zou producenten moeten verplichten additieven en hulpstoffen te etiketteren.

8. Niet toegelaten GGO's kunnen niet gedetecteerd worden (Peter Bruinenberg)

Peter Bruinenberg: Niet toegelaten is onbekend en dat kan niet gemeten worden.

Huib de Vriend: Zijn bordersequenties niet voldoende om niet toegelaten variëteiten te detecteren?

Peter Bruinenberg: Dat is alleen voldoende als je ervan uitgaat dat die erin blijven zitten. Juist dat is discutabel.

Esther Kok: De groep die we wél kunnen detecteren groeit ook, vooral om niet-plant eigen aan te tonen.

Arnold Heuven: Het wordt ook onbetaalbaar.

Stellingen Rollen

9. Nu ligt de bal bij de producenten om GGO-vrije diervoederketens op te zetten/te handhaven (Martin Hennecken)
10. Boeren kiezen niet bewust voor GGO veevoer en bewuste boeren kiezen voor GGO vrij veevoer (Maaïke Raaijmakers).

Maaïke Raaijmakers: Stelling 10 geldt ook voor de consument.

Arnold Heuven: Het is met boeren niet anders dan met de consument.

Anouk Ploeger: Het ligt ook aan de achterliggende schakel. Waar in de keten wordt het aangestuurd? Keuze ligt kennelijk niet bij consument en retail.

Marc Jansen: GGO is nooit vraaggestuurde markt geweest. Monsanto produceerde GGO's en om die reden zijn er nu GGO's.

Michiel Drok: Waar kan een boer een claim neerleggen als zijn bedrijfsvoering geschaad wordt door GGO's?

Arnold Heuven: Bij de voerleverancier, die is daarvoor verzekerd.

Gerwin Meijer: Hoe is aansprakelijkheid geregeld?

Mirjam de Wit/Arnold Heuven: Een biologische boer raakt zijn certificaat kwijt. Maar er wordt ook gekeken naar de oorzaak. Er is een case by case benadering van SKAL.

Martin Hennecken: wordt er ook contractueel wat geregeld?

Arnold Heuven: Productaansprakelijkheid is toch niets nieuws? Aansprakelijkheid is altijd geregeld.

Oene Dolstra: Binnenkort zal er veevoer op de markt komen met GGO's die de boer voordelen biedt. Dan kiezen boeren bewust voor GGO-bevattend veevoer.

11. De WUR moet gentech actief promoten (Marc Jansen)

Esther Kok: Wageningen UR heeft vele kanten. Er werken bijvoorbeeld mensen aan gentechnologie, maar ook mensen aan biologische landbouw en beoordeling GGO-producten.

Anke van den Hurk: Waarom geen promotie door de overheid? Dat kennen we wel voor de biologische landbouw (10%), maar waarom geen promotie voor 10% GGO landbouw?

Huib de Vriend: Omdat de overheid er blijkbaar niet in gelooft!

Maaïke Raaijmakers: Reden dat de overheid biologisch stimuleert is duurzaamheid.

Frank Jorna: Maar GGO zou je ook als duurzaam kunnen zien.

Martin Hennecken: De overheid krijgt geluiden dat er ook eens gekeken moet worden naar de kansen van gentech. Niet alleen maar op de rem staan.

4 OPVALLENDE PUNTEN EN VERVOLGONDERZOEK

Na de discussie werden de aanwezigen verzocht (knel)punten op te schrijven en deze op flap-overs te plakken bij een betreffend kopje. Enkele punten t.a.v. de **consument** die daaruit naar voren kwamen:

- De diervoederketen bestaat specifiek uit (mondiale) bijproducten uit de humane keten. Dit betekent een moeilijkheid voor vraagsturing. Als je vraagsturing tot stand wil brengen (consument stuurt diervoederketen), dan wordt de vraag complexer. Betekent dit dat je met de diervoederketen anders om moet gaan dan de humane keten (Martin Hennecken)?
- Er moet objectieve/afgewogen informatie gegeven worden (bijvoorbeeld door WUR).
- De problematiek GGO/GGO-vrij dient benaderd te worden met rationele argumenten (Nevedi).
- Wanneer moet verplichte etikettering/traceerbaarheid wettelijk zijn, wanneer bovenwettelijk (rol producent) (Martin Hennecken)?
- NGO's moeten de consument/burger bewust maken van de kwaliteit van het voedsel.

Ten aanzien van **borging** werden de volgende punten opgeschreven:

- De overheid moet zich inzetten voor verplichte etikettering van GGO fermentatie producten, minimaal op producentenniveau. Net zoals dat nu voor GGO-veevoer verplicht is. Dan is het probleem waar biologische producenten tegen aanlopen verholpen. Dat is een zaak voor de overheid (Europese wetgeving). Dit is niet alleen goed voor de biologische productie, maar ook voor reguliere producten (Maaïke Raaijmakers).
- Een GGO-vrij claim in de markt verdraagt geen nuances van de definitie van wat GGO-vrij nu daadwerkelijk is. Met andere woorden; een GGO-vrij claim op productniveau vereist een meetbare norm, waarbij het veel uitleg behoeft om deze anders dan op 0% vast te stellen. Als de keten niet gesloten is, zou je je moeten focussen op kernpunten zodat imagoschade voorkomen kan worden. Kernpunt zijn bijvoorbeeld versleping en monstername; hoe voorkom je dat een boer een melding van SKAL krijgt dat zijn voer 80% GGO bevat, terwijl dit waarschijnlijk is veroorzaakt door versleping en monstername (Jeroen Reijers)?
- PDV staat neutraal tegenover GGO's. In samenspraak met dierlijke productieketens is een verantwoordelijk beleid opgesteld. PDV kan faciliterend optreden en zaken omtrent GGO's bovenwettelijk regelen, bijvoorbeeld in GMP. Maar dan moet de vraag vanuit de keten komen (Paulien van de Graaff).
- Consumenten die kiezen voor producten van dieren gevoerd met GGO-vrij veevoer kiezen in meerderheid ook op andere aspecten voor 'natuurlijk', dus voor biologisch. GGO-vrije veevoerverzorging is dus vooral van belang voor biologische producenten. Wettelijke verplichte GGO-aanduiding van alle veevoeringrediënten is daartoe noodzakelijk. Dit vergt aanpassing van de huidige EU-interpretatie. De consumentenorganisaties zouden hier mogelijk het initiatief voor kunnen nemen (Huib de Vriend).

Daarnaast kwam er nog een aantal **andere vragen en ideeën** naar voren die niet direct een relatie hebben ten aanzien van consument en/of borging:

- De boerenorganisaties moeten hun leden voorlichten over de voor- en nadelen van GGO's, zodat ze bewust een keuze maken voor GGO-vrij of GGO veevoer. (Maaïke Raaijmakers).
- WUR zou onderzoek moeten doen naar de nadelen c.q. voordelen van GGO's en deze voordelen/nadelen naar de maatschappij communiceren m.b.t. gezondheid, milieu, hongervraagstuk, etc (Arnold Heuven).
- Kan biologisch veevoer zonder sojaschroot of maïsgluten? Hoe groot is het potentiële aanbod van andere eiwitbronnen, bijv. erwten? Wat zijn gevolgen van kwaliteitsverschil van de alternatieve eiwitbronnen t.o.v. soja/maïs? Mogelijk rol/initiatief voor WUR (Huib de Vriend)
- Er zou een promotie van GGO's door de overheid moet komen, net zoals de biologische keten -> 10% teelt van GGO gewassen.
- Aangezien voedselveiligheid niet in het geding is, zou de overheid zich niet moeten bemoeien met etikettering van GGO's (Nevedi).
- De overheid moet zich beperken tot risicobeoordeling van GGO-producten (Nevedi).
- De discussie over GGO's moet vooral realistisch gehouden worden (Nevedi).

5 CONCLUSIES

De projectgroep heeft de volgende conclusies geformuleerd naar aanleiding van de discussies tijdens de workshop:

1. Er is nog steeds onduidelijkheid over de vraag hoe groot de werkelijke behoefte van de consument aan keuzevrijheid is. De consument in de winkel zal in veel gevallen een andere afweging maken dan de consument thuis. Daarmee samenhangend is het ook niet duidelijk hoe ver de overheid wenst te gaan om de keuzevrijheid ten aanzien van GGO-bevattend/ GGO-vrij te waarborgen. Wanneer de overheid de keuzevrijheid mogelijk wil houden, dan moeten er wellicht stringenter maatregelen genomen worden dan nu het geval is.
2. Voor de biologische sector is er nu al een duidelijk knelpunt op het terrein van de GGO-diervoederadditieven. De fabrikant hoeft deze additieven niet te etiketteren en is ook niet geneigd om dit op vrijwillige basis te doen. De biologische sector heeft deze informatie nodig om te kunnen voldoen aan de keurmerkspecificaties. De verwachting is dat er steeds minder GGO-vrije diervoederadditieven beschikbaar zullen zijn, maar nu speelt dus al het probleem dat de biologische producenten geen toegang hebben tot de betreffende informatie. Tijdens de workshop wordt het idee geopperd dat de producent de additieven wel zou moeten etiketteren, maar dat het eindproduct vervolgens niet geëtiketteerd hoeft te worden. Op de langere termijn vormt ook de beschikbaarheid van GGO-vrije grondstoffen een bedreiging voor de biologische productie onder de huidige criteria. Is er aanvullende regelgeving nodig om GGO-vrije productie binnen de huidige biologische procedures mogelijk te laten blijven of moet de biologische sector hun definities bijstellen?
3. De informatie ten aanzien van GGO-aanwezigheid is bij importpartijen vaak beperkt als uitgangspunt voor een kwaliteitssysteem. Enerzijds kan de sector dit zelf regelen door het

opstellen van goede contracten met de leverancier. Anderzijds kan de overheid gevraagd worden om op korte termijn internationale afspraken te maken om het aanleveren van data ten aanzien van de aanwezigheid van GGO's meer te stroomlijnen.

4. De situatie ligt lastiger wanneer het gaat om niet in de EU toegelaten GGO-variëteiten. In dit geval zal het lastiger zijn om privaatrechtelijke oplossingen te vinden die in de praktijk voldoen. Knelpunt op dit moment is dat er nog geen goede methoden zijn die deze niet-toegelaten GGO-variëteiten routinematig kunnen ontdekken.
5. Op dit moment gaat veruit de meeste aandacht van producenten en handhavers uit naar juiste etikettering van GGO- of GGO-vrije partijen. De vraag doet zich voor of de focus niet, deels, verschoven zou moeten worden naar kwaliteits- en toezichtssystemen die zich richten op het vinden van de niet-toegelaten GGO-variëteiten omdat deze nog geen veiligheidstoets hebben doorstaan.
6. De discussie loopt nog steeds ten aanzien van de vraag wie 'probleemeigenaar' is wanneer er GGO-materiaal wordt aangetroffen in GGO-vrije partijen, en daarmee samenhangend, wie aansprakelijk is voor de geleden schade. Voor de primaire producent lijkt het zaak dat hier op korte termijn Europese afspraken over gemaakt worden omdat de kans groot is dat er zich grensoverschrijdende problemen gaan voordoen op dit terrein.

BIJLAGE I LIJST VAN AANWEZIGEN

Organisatie

Avebe
Biologica
CAH
CHV
CBL
Ceterra
Dumeco
Greenpeace Nederland
Kon. Ver. Het Comité van Graanhandelaren
LIS Consult
LNV
LNV-DK
NeVeDi
NeVeDi
PDV
Peterson Agricare & Logistics
Plantum NL
Q-Point BV
Reudink Biologische Voeders
RIVM, bureau GGO
Stichting Skal
Wageningen UR, A & F
Wageningen UR, ASG
Wageningen UR, LEI
Wageningen UR, PRI
Wageningen UR, PRI
Wageningen UR, RIKILT
Wageningen UR, RIKILT
Wageningen UR, RIKILT
Wageningen UR, RIKILT
Wageningen UR, RIKILT

Naam

Dhr. P. Bruinenberg
Mevr. M. Raaijmakers
Dhr. M. Drok
Dhr. G. van Grunsven
Dhr. M. Jansen
Mevr. A. Ploeger
Dhr. J. Rijers
Dhr. J. Scharroo
Dhr. J. de Keijzer
Dhr. H. de Vriend
Dhr. M. Hennecken
Mevr. L. Kersbergen
Dhr. F. Jorna
Mevr. L. Roozeveld-van der Ven
Mevr. P. van de Graaff
Dhr. H. Kikkert
Mevr. A. van den Hurk
Dhr. J. Kamp
Dhr. A. Heuven
Mevr. B. Glandorf
Mevr. M. de Wit
Dhr. B. Ipema
Dhr. G. Meijer
Dhr. K. de Vlieger
Dhr. O. Dolstra
Mevr. L. Colon
Mevr. E. Kok
Mevr. J. Leenders
Mevr. A. Smelt
Dhr. P. de Heer
Dhr. S. Scheffer

BIJLAGE II PROGRAMMA

Programma workshop GGO-vrije diervoeders
d.d. 22 september 2005

- 14.00 uur Opening door Gerwin Meijer, Wageningen UR
Animal Sciences Group;
- 14.10 uur Haalbaarheid GGO-vrije diervoederketens; Esther Kok,
Wageningen UR, RIKILT
- 14.35 uur Consumententrends en de rol van de supermarkt; Marc Jansen,
Centraal Bureau voor de Levensmiddelenhandel.
- 15.00 uur Pauze
- 15.15 uur Discussie aan de hand van stellingen ingebracht door:
- Martin Hennecken, ministerie van LNV
 - Peter Bruinenberg, AVEBE
 - Jeroen Reijers, Dumeco
 - Maaike Raaijmakers, Platform Biologica
 - Arnold Heuven, Reudink Biologische diervoeders
- 16.45 uur Afsluiting met borrel

BIJLAGE III PRESENTATIES

Bijlage III-A Presentatie Esther Kok, RIKILT - Instituut voor Voedselveiligheid

GGO-vrije ketens

Uitvoerbaarheid van GGO-vrije diervoederketens

Expertisegroep GGO-vrije ketens:
Gerwin Meijer (ASG), Leontine Colon, Oene Dolstra (PSG), Bert Ipema (AFSG), Koos de Vlieger (SSG), Anita Smelt, Jeannette Leenders, Esther Kok (RIKILT Institute of Food Safety)

Regelgeving

- Richtlijn 2001/18: Introduction into the environment
- Verordening 1829/2003: GMO Food and Feed
- Verordening 1830/2003: Traceability of GMOs in the food and feed production chain
- *Richtlijn coëxistentie: lidstaten houden 'de facto' moratorium in stand omdat coëxistentie niet afdoende geregeld is*

Bovenwettelijke kwaliteitssystemen (1)

- IKB – primaire productie vlees en eieren
- KKM – primaire productie melk
- GMP+ - productie, transport en handel veevoerders
- Voedselveiligheid teelt diervoeders (GMP11) – primaire productie diervoedergrondstoffen
- EurepGap – primaire productie verse producten (AGF)

Bovenwettelijke kwaliteitssystemen (2)

- Certificeringen
- Contrôles / audits
- In systemen weinig eisen aan GGO's
 - Notitie PDV juni 2005: in veevoer alleen GGO's, die zijn toegelaten in EU vlgns. Verordening 1829/2003/EG
- GGO's in veevoer leeft nauwelijks bij veehouders
 - Met uitzondering van biologische sector

Administratieve controle

- Vermelding van unieke identificatiecodes leidt tot het aanmaken van etiketten per batch, waarbij de grondstof die in het minimum is de batchgrootte bepaalt en de gemiddeld batchgrootte kleiner zal worden.

Analytische controle

- Screeningsmethoden voor maïs en soja
- Identificatiemethoden voor
 - 1 sojavariëteit
 - 10 maïsvariëteiten
 - 1 koolzaadvariëteit

Analytische controle

Methoden voor identificatie/kwantificering:

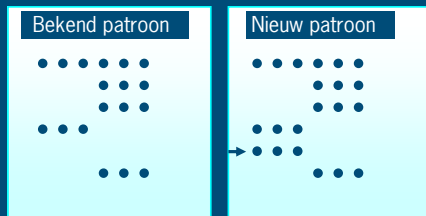
- 11 GG koolzaadvariëteiten
- 11 GG maizevariëteiten
- 7 GG katoenvariëteiten
- 2 GG sojaviëteiten
- 1 GG rijstvariëteit
- 1 GG suikerbietvariëteit
- 1 GG aardappelvariëteit
- 4 GG micro-organismen

Element-specifieke PCRs

	<i>pat</i>	<i>Bar 1</i>	<i>Bar 2</i>	<i>CryIA(b)</i>	<i>m-epsps</i>	<i>T35S</i>	<i>CpA epsps</i>	<i>r Act pro</i>	<i>Adh1</i>
Bt176	-	+	+	+	-	+	-	-	+
Bt11	+	-	-	+	-	-	-	-	+
T25	+	-	-	-	-	+	-	-	+
MON810	-	-	-	+	-	-	-	-	+
GA21	-	-	-	-	+	-	-	+	+
NK603	-	-	-	-	-	-	+	+	+
GA21	-	-	-	-	-	-	-	-	+
RR soja	-	-	-	-	-	-	+	-	-

Detectie van niet-toegelaten GGO-variëteiten

Analytische controle

- De kosten van analytische controle zullen verder oplopen naar mate er meer verschillende GG-variëteiten geanalyseerd moeten worden
- Op termijn zullen er in alle partijen (sporen van) niet-toegelaten GGO-variëteiten worden aangetroffen

Keuze ketens

Overwegingen:

- Gewassen waarvan GGOs al (bijna) geteeld worden
- Geïmporteerde grondstof vs lokaal geproduceerd → mais en aardappel
- Ketens waarin GGOs nu al een probleem zijn → biologisch
- Ketens waarin de consument het voer kiest → petfood
- Spreiding in diersoort

Keuze ketens

Gekozen ketens:

- Aardappelpersvezels & gangbaar melkvee
- Aardappeleiwit & biologische kuikens en biggen
- Maisglutenvoer & biologische veehouderij
- Korrelmaïs & pluimvee en petfood

Kenmerken van de betreffende grondstofstromen

- In NL verwerkt 2,5 Mton aardappelen tot zetmeel
- Hiervan is 0% GGO
- Aardappeleiwit voor voeder in NL 34 kton/jaar
- Aardappelpersvezels (16% DS) voor voeder in NL 350 kton/jaar

Kenmerken van de betreffende grondstofstromen

- Wereldwijde productie 600 Mton korrelmaïs
- Hiervan is 14% GGO
- Driekwart in de VS, China, Brazilië, Mexico, Frankrijk en Argentinië
- Productie EU 30-40 Mton korrelmaïs
- In NL per jaar daarnaast 3-4 Mton voedermaïs
- Korrelmaïs voor voeder in NL 2 Mton/jaar
- Maïsglutenvoer voor voeder in NL 0,3 Mton/jaar

Stellingen ketens maïs en aardappel

- Om invulling te geven aan keuzevrijheid van consumenten is het noodzakelijk vlees, zuivel en eieren te etiketteren m.b.t. GGO's in het voer
- De groei van GGO's betekent de doodsteek voor de keuzevrijheid van de consument
- Biologische veevoerders zullen in de toekomst uitsluitend nog uit lokaal geproduceerde grondstoffen bestaan
- De biologische sector kan niet zonder GGO-vrije korrelmaïs (pluimvee) en aardappeleiwit (jongvee)

Diervoederadditieven

- Er zijn steeds minder alternatieven voor GGO-geproduceerde diervoederadditieven op de markt.
- Wanneer internationale leveranciers van diervoederadditieven niet voldoende informatie leveren, zijn binnenkort veel additieven niet meer beschikbaar voor de GGO-vrije, biologische markt (Op basis van info van Mirjam de Wit, SKAL)

Consumenten

- Het niet merken van ggo-producten betekent het verdwijnen van de markt van ggo-vrije producten.
- De consumenten van ggo-producten staan positief tegenover die producten of zijn prijsbewuste kopers.
- Kopers van ggo-producten doen dit alleen tegen een lagere prijs.

Economische gevolgen

- Berekend voor volgende ketens
 - korrelmaïs in pluimveevoer
 - Maïsglutenvoer in biologische sector
 - Korrelmaïs in petfood
 - Aardappeleiwit voor biologisch pluimveevee en varkens
 - Aardappelpersvezel voor gangbaar melkvee

Economische gevolgen

- 3 scenario's qua omvang ggo-vrije markt
 - Alleen biologische sector en klein deel overige sector vraagt ggo-vrij (5% totale markt)
 - Naast de biologische markt ook nog een redelijk grote andere deelmarkt (15% totale markt)
 - Biologische markt en een grote andere deelmarkt vragen ggo-vrij (50% totale markt)

Economische gevolgen

- Bij eerste twee scenario's zal vervanging van grondstoffen optreden. Origine-verklaringen bieden daarvoor de basis
- Bij het derde scenario zal scheiding van stromen middels IP nodig zijn.

Overzicht kosteneffecten per ton veevoer per scenario.

	Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3
■ Korrelmaïs pluimveevoer	0,3%	0,3%	3% IP
■ Korrelmaïs in petfood	0,5%	0,5%	3% IP
■ Maisglutenvoer voor biologische sector	8% (IP)	8% (IP)	8% IP
■ Aardappelwit voor biologisch pluimvee + varkens	0%	0%	0,15% [1]
■ Geperste aardappelvezels voor rundvee	0%	0%	30% [2]

[1] Kosten IP naar rato van het gewicht verdeeld over alle producten.
[2] Kosten IP naar rato van het gewicht verdeeld over alle producten

Kosteneffecten

- Kosteneffecten gering bij lage marktaandelen ggo-vrij
- Bij hoge marktaandelen ggo-vrij zijn IP systemen nodig, met hoge kosten.
- Bijproducten prijzen zich bij volledige doorrekening kosten IP uit de markt, dus dan maar verbranden of storten?

Vragen van de projectgroep:

- Hoe ziet u de toekomst voor GGO-vrij?
- Wie is er nu aan zet om coëxistentie in Nederland verder handen en voeten te geven?
- Wat moet er gebeuren om de traceerbaarheid van GGO's in diervoederketens te verbeteren?
- Welke acties zou u willen zien en door wie?

Consumententrends en GGO-vrije diervoeders

Workshop GGO-vrije diervoeders
WUR, 22 september 2005

Marc Jansen
Hoofd Consument en Kwaliteit
Centraal Bureau
Levensmiddelenhandel

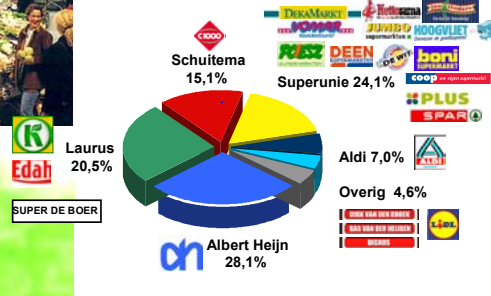

Inhoud

1. Retail in Nederland
2. De Consument
3. Product(ie) eisen
4. GGO-vrij diervoer?

Retail in Nederland

Schuitema 15,1%

Superunie 24,1%

Laurus 20,5%

Edah

SUPER DE BOER

Albert Heijn 28,1%

Aldi 7,0%

Overig 4,6%

CBL

Vertegenwoordigt:

- alle supermarktketens (5000 supermarkten)
- 200.000 medewerkers
- Public relations / public affairs
- Personeel en Opleiding
- Logistiek / criminaliteit
- Consument en Kwaliteit

Omvang markt

- 16.1 mln consumenten
- Totale consumentenbestedingen in 2002 € 215 mld

	1980	2002
Food	20%	14%
duurzaam	24%	22%
overige goederen	15%	14%
huisvesting	10%	14%
overige diensten	31%	36%

Supermarktkengengetallen

	1980	2000	2010
Aantal huishoudens (x mln)	4,5	6,9	7,5
Supermarktbezoeken per week	4,3	3,3	2,8
Gemiddelde waarde kassabon (€)	9,62	18,32	30,90
Omzet supermarkten (€ x mld)	9,8	21,6	33,1
waarvan branche-vreemd (€ x mld)	-	1,0	5,7

De consument van overmorgen

- Vergrijzing

2002	25%	55+
2040	35%	55+
- Multiculturalisering

– 2002	19%	allochtoon
– 2040	31%	allochtoon

De consument van vandaag

USP's (Unique Selling Points)

- Gemak
- Gezondheid
- Genieten
- Goed gedrag

De consument van morgen

- Geborgenheid zoeken (3,4)
- Onafhankelijk zijn (3,2)
- Verantwoordelijk zijn (3,1)
- Avontuur zoeken (2,3)
- Iets bereiken (2,1)

Marketing !

De consument van overmorgen

- Aantal huishoudens

	Totaal	grootte	1-pers.	2-pers.
1960	3,2 mln	3,6	0,4 mln	-
2001	6,9 mln	2,3	2,3 mln	2,3 mln
2040	8,3 mln	2,1	3,4 mln	2,5 mln

CBL-Keuzemotivatiemeter

1.	Goede kwaliteit	8.2
2.	Prettige winkel	7.0
3.	Aanbiedingen	6.9
4.	Ruime keuze	6.8
5.	Schone winkel	6.8
6.	Lage prijzen	6.8
7.	Winkel in de buurt	6.5
8.	Snelheid bij de kassa	5.5
9.	Vriendelijke personeel	5.3

Voedselveiligheid volgens consumenten

- Spontane definities:

– Vrij van bacterien en gif	39%
– Veilig voor gezondheid	28%
– Gecontroleerd (keurmerk)	20%
– Goede houdbaarheid	19%
– Goede verpakking	18%
– Vers	16%
– Vrij van toevoegingen	15%
– Natuurlijk / geen GMO	11%

Bron: EFMI 2002

CCF
Centrum voor
Landbouw
Innovatie en
Wetenschappelijke
Onderzoek

Waarom inspanningen voor kwaliteit?

- Consument verwacht veilig voedsel
- Minder incidenten
- Consument vergeet snel, maar blijft zich herinneren
- Het volgende incident ligt al op de loer!

CCF
Centrum voor
Landbouw
Innovatie en
Wetenschappelijke
Onderzoek

Voedselveiligheid hoogste prioriteit

- MVO
- Kwaliteit
- Voedselveiligheid
- Verkrijgbaarheid

CCF
Centrum voor
Landbouw
Innovatie en
Wetenschappelijke
Onderzoek

Voedselveiligheid is voedselwaarde

- MVO
- Kwaliteit
- Voedselveiligheid
- Verkrijgbaarheid

CCF
Centrum voor
Landbouw
Innovatie en
Wetenschappelijke
Onderzoek

Sturing voedselveiligheid keten

Boer/
tuinder → Verpakker → Groothandel → Supermarkt

Verwerkende
industrie

Importeur

EurepGap BRC/HACCP Hygiëne
code

CCF
Centrum voor
Landbouw
Innovatie en
Wetenschappelijke
Onderzoek

Global Food Safety Initiative

- Voedselveiligheid non-competatief
- Basis is Codex Alimentarius
- Dus: systemen gebaseerd op HACCP
- Alle initiatieven voldoen aan basisvoorwaarden
 - voedselveiligheidsmanagement-systeem
 - Goede Praktijken (GLP, GMP, GDP)
 - HACCP

CCF
Centrum voor
Landbouw
Innovatie en
Wetenschappelijke
Onderzoek

EUREPGAP®
The Global Partnership for Safe and Sustainable Agriculture

EurepGAP

- Leveringsvoorwaarde boeren en tuinders (en hun toeleveranciers)
- Certificeringsprogramma en benchmark (IKB, KKM, GMP)
- Nederland: Voedselveiligheid +
(controleerbaar)
- Niet statisch

MVO

- **Soft target**
- **Waarom**
 - Verantwoordelijkheid
 - Duurzaamheid
 - Imago
 - Biologisch, GGO, dierwelzijn, arbo, milieu

Uitdagingen

- Collectief of individueel
- Wie welke verantwoordelijkheid
- Supermarkten aangesproken
- Geen eenduidige wetgeving
- Manier van werken ngo's

Rol NGO's

- Onderzoek naar product en proces
- Toepassen name and shame
- Inspelen op potentiële onrustgevoelens
- Stemmingmakerij en misleiding

De aanpak

- Leveranciers kunnen wet niet overtreden!
- Spelregels afspreken en speelveld NGO's verkleinen
 - Gedragscode
 - Subsidies opschorten
 - Juridische stappen wegens smaad/laster

GGO-vrije diervoeders?

- **Beleed GGO algemeen**
 - Supermarkten geen mening
 - Keuzevrijheid consument
 - Bronetikettering
- Nu < 10 producten met GGO-claim
- Geen daling verkoop GGO-gelabeld product
- Beetje stijging biologisch

GGO-vrije diervoeders?

- Fysiologisch proces in het dier
- Etikettering (nu) niet van toepassing
- Kosten voor boeren en consument
- Nut van etikettering?

GGO-vrije diervoeders?

- **Conclusie (voorlopig)**
- **Nee**
 - Niet nodig
 - Niet wenselijk

Stellingen

- De discussie over GGO boeit de consument niet
- Alle dierlijke producten moeten worden gelabeld met "May Contain GMO"
- De WUR moet gentech actief promoten

Einde

- Bedankt voor uw aandacht
- Meer info op:
 - www.cbl.nl
 - www.ciesnet.com
 - www.eurep.nl
 - www.globalfoodsafety.com